

KANT: VOCABULARI D'ÈTICA

Elaborat partir de Howard CAYGILL: "A Kant Dictionary", Oxford, Blackwell, 1995, Mai LEQUAN: "La philosophie morale de Kant". París, Editions du Seuil, 2001, i de Pierre BILLOUET: "Critique de la Raison Pratique – Les principes". Ed. Ellipses, 1999 i materials propis.

Amor: La inclinació envers un altre (amor patològic), no posseeix directament valor moral perquè no es pot controlar. L'amor envers el proïsme és "amor pràctic" o respecte (benevolència i beneficència). El gènere humà és amable en la mesura que no torni enrera del camí de la Il·lustració i progressi cap a millor. L'amor envers el gènere humà significa participar en l'esperança del progrés racional. En religió "estimar Déu" significa realitzar amb convenciment –no formalment– els deures racionals reconeguts com a manaments divins.

Antropologia: Doctrina del coneixement empíric de l'home, plantejada des del punt de vista sistemàtic. L'antropologia pot ser:

- 1.- Fisiològica: estudia allò que la natura fa de l'home.
- 2.- Pragmàtica: el que l'home pot i ha de fer per sí mateix.
- 3.- Pràctica (moral): les condicions subjectives d'execució de les lleis morals, la formació, la difusió i el reforçament (a través de l'educació, la instrucció escolar i popular) Aquesta part de la filosofia pràctica ve després de la metafísica dels costums.

La pregunta per l'home resumeix les altres preguntes filosòfiques.

A priori: El mot designa coneixements o principis independents de l'experiència i que poden, tanmateix, aplicar-s'hi. Els imperatius morals són a priori.

Apodíctic: Judici que té validesa d'una manera universal i incondicionada, no sotmès a cap condició o contingència i que ha de ser acceptat de manera absoluta. L'imperatiu categòric és apodíctic.

Arquetipus : ["Archetypon", "Urbild"] Idea de la raó pura, norma de perfecció transcendental i model originari del sensible. L'arquetipus del món intel·ligible, natura suprasensible, regne dels fins té per a ectipus la natura sensible. L'arquetipus de la perfecció moral (voluntat santa) té per ectipus la virtut (voluntat pura) com a progrés indefinit. L'arquetipus de l'enteniment intuïtiu diví té per ectipus l'enteniment discursiu humà.

Ascètica moral: Part de la didàctica ètica que comprèn el conjunt de regles de l'exercici de la virtut, que ensenya a complir el propi deure amb resolució,

coratge i alegria; mena de dietètica-gimnàstica tendent a conservar la salut moral de l'home (lluita contra les inclinacions contràries a la llei moral). La divisa de l'ascètica és suportar el mals contingents de la vida i prescindir dels divertiments superflus. Però Kant rebutja tot ascetisme monacal, rigorista, purista... que, lluny d'afavorir la moral, la torna odiosa. És un ressò de l'estoïcisme?

Autocràcia de la raó pura pràctica: Poder absolut que té la raó, per imperatiu categòric moral, de fer-se senyor de les inclinacions refractàries a la llei moral. Tan sols la raó pura pràctica pot exercir sobre les altres facultats de l'ànima una autocràcia i manifesta el poder que té l'home de realitzar, malgrat els obstacles naturals, el fi moral del Bé Sobirà.

Autonomia: Obediència de la voluntat a la seva pròpia llei (moral, fet "a priori" de la raó pura pràctica); sentit positiu i pur de la llibertat; propietat de la voluntat de ser, independent dels objectes desitjats, un motiu suficient d'acció; llei fonamental d'una natura suprasensible (món intel·ligible, moral). S'oposa a l'heteronomia (obediència a una llei estranya a la voluntat i a la raó).

L'autonomia no és l'autarquia [Selbständigkeit] sinó l'obediència en el discurs i la conducta a la llei de la raó.

L'autonomia kantiana vol anar més enllà del concepte cartesià d'independència de l'arbitri respecte a tot objecte del desig (que seria una caracterització negativa) i del concepte spinozià d'espontaneïtat de l'ésser (que seria una caracterització positiva). Res no garanteix que una espontaneïtat autàrquica actiu segons lleis racionals: es per això que Kant vincula autonomia i llei de la raó.

El contrari de l'autonomia és l'heteronomia, és a dir, l'obediència a una llei aliena a la voluntat i a la raó.

Bé, bo: [Gut] El bé i el mal no són ni estats de la sensibilitat (plaer o dolor) ni valors objectius anteriors a la llei moral, sinó maneres d'actuar (amb bona o mala voluntat). Kant distingeix entre el bé complet que és la felicitat [veure] i el bé suprem que és la virtut, condició incondicionada del desitjable.

Bé moral: [Gute] El que és incondicionalment bo, independentment de tot objecte del voler. El bé rau en la bona voluntat, pura, autònoma i única cosa que és bona sense restricció. És moralment bo el que actua en obediència a la seva raó, sense referència a mòbils subjectius sensibles. La bona voluntat (virtut) és el bé suprem, condició de tot altre bé, no l'únic bé, perfecte i complet (Bé Sobirà).

Si el bé moral fos un plaer subjectiu, sensible, no tindria necessitat d'universalitat ni objectivitat i es confondria amb l'útil i l'agradable. En la natura humana, les disposicions originàries al bé moral són disposicions: 1.- a l'animalitat de l'home en tant que ésser vivent, 2.- a la humanitat de l'home en tant que ésser raonable, i 3.- a la personalitat de l'home en tant que ésser moral, capaç d'imputació.

Bé Suprem: Bé únic, complet i perfecte que la raó pura pràctica assigna a la voluntat com a fi últim. Unió sintètica a priori de la felicitat i la virtut, tal que la felicitat sigui la conseqüència proporcionada de la virtut. El bé Suprem és un ideal de la raó pura pràctica i, com a tal, inaccessible a l'individu en el temps finit de la seva vida sensible, i que només és possible en un món moral intel·ligible al què es pertany com a ésser raonable lliure. La possibilitat del Bé Suprem deriva de la suposició moralment necessària del Bé Suprem originari: Déu, voluntat santa, perfecta, que governa el món segons lleis morals.

Beatitud: [Seligkeit] L'estat de la voluntat divina, independent de les contingències del món.

Cànon: Conjunt de lleis que donen forma "a priori" a l'ús legítim de la raó. Si la utilitat de la crítica de la raó pura és bàsicament negativa (no estén els nostres coneixements, però en determina els límits d'una manera ordenada), la raó pura és també font de coneixements positius (moral). L'únic ús positiu de la raó de la raó pura és pràctica. No hi ha cànon de la raó pura teòrica.

Caràcter moral: El que l'ésser raonable es dona a sí mateix independentment de tota sensibilitat, allò a que l'ésser raonable atribueix –ell mateix– la causa dels seus actes. El caràcter és un mode de pensar pràctic conforme a màximes. Cal distingir-lo del temperament (tipus de sensibilitat) i de les disposicions naturals. Tenir caràcter és vincular-se un mateix als principis que prescriu de manera irrevocable la raó pura pràctica. El fonament del caràcter moral exigeix una revolució-conversió interior que consisteix a adoptar una intuïció desinteressada. Més senzillament: el caràcter moral consisteix a regir-se per l'imperatiu categòric.

Catecisme moral: Doctrina fonamental dels deures, desenvolupats en la raó comuna. És el primer instrument de la doctrina de la virtut. Ha de precedir el catecisme religiós i fonamentar-lo.

Categories de la llibertat: 12 determinacions pràctiques pures de la llibertat a través de les quals es pensa la llibertat en relacions amb les 12 categories de l'enteniment pur, que són: l'opinió, el precepte, la llei (quantitat), la regla d'acció, d'omissió, d'excepció (qualitat), la relació amb la personalitat, amb la situació d'una persona i d'una persona respecte a les altres (relació), el permès i el prohibit, el deure i el seu contrari, el deure perfecte i el deure imperfecte (modalitat).

La taula no dona les categories de l'autonomia sinó que mostra com es passa de les condicions sensibles del bé a les que estan determinades per la llei moral.

Conformitat a la llei: El que Plató anomenava "temprança" era la condició de l'harmonia entre el govern de la ciutat i el propi govern sobre un mateix. Allò que per a Plató era una part de l'ànima, Kant ho situa com un element bàsic en la llei pràctica. La conformitat a la llei és més que l'actuació dins l'àmbit de la llei, significa conformitat "interior", en consciència i no tan sols formalment.

Acatar la llei moral sense fer-ho amb conformitat a la llei (és a dir, amb intenció bona) és no actuar plenament en l'àmbit moral.

Contentament: [Selbstzufriedenheit] Satisfacció negativa, vinculada a l'existència a través per la qual tenim consciència de no haver de menester res. És anàloga però no idèntica a la felicitat. Els estoics identificaven ambdós estats, però Kant no.

Cosmopolitisme: Sistema que Kant recull de l'estoïcisme i de la teoria del dret natural que mena a la coexistència pacífica dels Estats i de l'home com a ciutadà del món, més enllà de la seva pertinença a un Estat nacional. Horitzó de l'acció humana, fi ("telos") i terme de la història universal. Tendència a instaurar pacíficament una Societat de Nacions arreu de la Terra, com a federació de pobles lliures (units per la llibertat), que no és, però, ni una monarquia mundial, ni un super Estat despòtic, sinó una unitat moral dels Estats.

Creença moral: [Fürwahrhalten] Fe vinculada a la consciència d'una necessitat moral de la raó pràctica pura. Contràriament a l'opinió (objectiva i subjectivament contingent), és objectivament contingent i subjectivament necessària. Consisteix a postular (és a dir, a suposar moralment necessària) a través de la raó, la llibertat, Déu i la immortalitat de l'ànima.

Cultura: [Kultur, Bildung] Producció de l'aptitud per a esdevenir ésser racional, és a dir, dotat de finalitats. La cultura és la formació (positiva) de l'habilitat, del talent, del gust, més enllà de la disciplina (negativa). Els homes actuals són per a Kant éssers cultivats (en arts, ciències...) i civilitzats (en benestar, costums externs) però no moralitzats.

En la tradició alemanya posterior a Kant, "Kultur" tendirà a identificar-se amb "alta cultura" o "civilització", mentre que "bildung" [formació] tendeix a identificar-se amb, "coneixement", "cultura popular", saba de terror...

Déu: Idea racional pura d'un ésser perfecte l'existència del qual no pot ser provada per la raó teòrica; concepte d'una unitat suprema incondicionada, principi únic i transcendent de l'experiència, causa primera necessària del món, que assegura la unitat i el tancament de la sèrie causal. Sense suposar l'existència d'un Déu, les idees de la moral (i d'un món futur) no serien motius suficients per a la voluntat.

El deure no emana de la voluntat divina, però se'l pot considerar "com" un manament diví. El concepte de Déu realça la moral, que (per la seva banda) constitueix l'única prova acceptable de la seva existència. En certa manera es podria considerar que el Déu kantianista és també trinitari (Sant/Jutge/Providència) però en un sentit racional.

Deure: Haver de ser ["Sollen"], imperatiu que enuncia una necessitat pràctica de l'acció. Si aquesta necessitat és objectiva i apodíptica es tracta del deure moral ["Pflicht"], obligació incondicionada, imperatiu categòric. Si és subjectiva és un imperatiu hipotètic (habilitat tècnica, el fi de la qual és problemàtic, o

prudència pragmàtica, el fi de la qual és assertòric) que demana fer les coses com a mitjà en vistes a un fi.

El deure moral, propi dels éssers raonables finits, coerció que exerceix la llei moral objectiva sobre el lliure albir subjectiu, expressa l'autocràcia de la raó pràctica pura.

Tots els imperatius s'expressen per la forma verbal "haver de" i indiquen la relació d'una llei objectiva de la raó amb una voluntat que, segons la seva constitució subjectiva, no està necessàriament determinada per aquesta llei.

Una voluntat santa, divina, moralment perfecta, sempre conforme a la llei moral, no coneixeria ni limitació, ni obligació, ni deure, ni imperatiu.

Kant distingeix actuar "per deure" (moralitat interior de la intenció) i actuar "conforme al deure" (legalitat exterior de l'acció, condició necessària, però no suficient, de la moralitat).

En els deures jurídics resulta possible una legislació externa (doctrina del dret o de les accions conformes a la llei); en els deures ètics, però, només resulta possible una legislació interna (doctrina de la virtut o de les intencions conformes a la llei).

Dignitat: Valor intrínsec absolut, incondicionat i incommensurable pel qual l'home mai no pot ser emprat com un mitjà, sinó tan sols com una finalitat. La dignitat vinculada al valor moral s'oposa al simple preu. Allò que té un preu pot ser reemplaçat per qualsevol cosa equivalent. El que té dignitat, però, és superior a qualsevol preu quantificable. Només la moralitat (la llei moral) i la humanitat, en tant que capaç de moralitat, tenen dignitat.

Disciplina: Forma negativa de l'educació de l'home, anterior a la cultura (instrucció positiva). A través de la disciplina, la voluntat aprèn a alliberar-se de la tirania dels desigs i deslliura els humans de la brutalitat salvatge. Cultura i disciplina estan unides. La cultura forma l'home i la disciplina el prepara per adquirir formació, despullant-lo de l'animalitat.

La disciplina cal adquirir-la de bon començament perquè condiona tota l'educació i habitua a sotmetre's a les prescripcions de la raó. Però no tan sols les tendències humanes tenen necessitat de disciplina. També la raó (teòrica i pràctica) té necessitat d'autodisciplinar-se a través d'una crítica que delimiti el seu legítim domini de coneixements i serveixi de precaució contra els raonaments extravagants i dialèctics.

Disposició: Facultat, actitud, capacitat innata que pertany a la natura d'un ésser, i que es perfecciona mitjançant la cultura. La natura ha posat en l'home un seguit de disposicions (intel·lectuals, físiques i morals), però hi ha tres disposicions primàries que ens adrecen al bé moral: 1.- la disposició a l'animalitat (tècnica), 2.- la disposició a la humanitat (o pragmàtica) per la qual l'home se serveix d'altres éssers, objectes o persones com a mitjans per a la seva felicitat i 3.- la disposició a la personalitat (o a la responsabilitat moral).

Desenvolupar críticament les nostres disposicions ens adreça a l'actuació moral.

Doctrina de la virtut: Segona part de la doctrina dels costums; doctrina dels deures que comporta una doctrina ètica elemental (sistema de deures perfectes i imperfectes, envers un mateix i envers els altres) i una metodologia ètica (didàctica ètica i ascètica moral).

Doctrina del dret: Primera part de la doctrina dels costums; conjunt dels deures a través dels quals és possible una legislació externa de la llibertat. La doctrina del dret comprèn: 1.- el dret privat natural i 2.- el dret públic (que inclou no només el dret internacional sinó també el dret cosmopolita).

Església: Forma a través de la qual es tendeix a realitzar històricament entre els humans la idea d'un poble o d'un regne de Déu. En la tradició pietista que li era pròpia, Kant distingeix entre les esglésies (històriques i contingents) i una Església invisible, com a Idea racional pura pràctica de la unió de tots els éssers raonables morals, que vindria a ser una mena d'Estat ètic de Déu sobre la terra. [Veure: Fe pràctica pura]

Emoció: [Affekt, Rührung] Situació patològica que fa difícil tota reflexió i impossible tota determinació de la voluntat segons la llei moral. Kant distingeix entre emocions del coratge (o estèniques) causades per la força vital i emocions lànguides (o astèniques) provocades per la feblesa.

Entusiasme: Estat de l'ànima quan s'inflama excessivament per un ideal. L'entusiasme que consisteix a creure's directament inspirat per Déu és il·legítim, però com a passió pel bé moral (per exemple com el que va suscitar la revolució francesa) és una exaltació de la força vital i en el nivell estètic i moral expressa el sublim.

Ètica: Mot que en l'obra kantiana cal entendre en diversos contextos.

1.- En sentit ampli: filosofia moral, filosofia dels costums que comporta una part pura formal (metafísica dels costums) i una part empírica aplicada (antropologia pràctica)

2.- En sentit estricte: part pura de la filosofia moral, ciència racional que exposa els principis i els actes de la filosofia moral, estableix l'autocràcia de la raó pura pràctica i enuncia les fórmules de l'imperatiu categòric, fent abstracció de tot element empíric i antropològic.

3.- En sentit restringit: doctrina de la virtut, entesa com a sistema complet de deures i legislació de la llibertat.

Eudaimonisme: Doctrina que fonamenta la moral en el principi material i subjectiu de la felicitat (o de l'amor propi). Hi ha també un eudaimonisme optimista en els qui creuen, amb ingenuïtat històrica, que el gènere humà progressa de manera constant i certa. L'eudaimonisme aristotèlic es contradictori en la mesura que presenta la felicitat com un deure.

Falta: Ineficàcia de la forma legislativa de les màximes. El crim és la transgressió deliberada.

Fe pràctica pura: [Glaube] Creença moral racional en l'existència, suposadament necessària (postulada) d'objectes suprasensibles (llibertat, Déu i immortalitat de l'ànima). Perllonga la moral en religió i augmenta el camp de la raó pràctica, però no el de la raó teòrica. És subjectivament necessària i objectivament contingent. Vindria a ser la fe moral que es distingeix de la fe doctrinal en què la fe pràctica pura no pot titubejar, mentre que la fe doctrinal és vacil·lant. És el tipus de fe de l'Església invisible i moral, no el de la religiositat contingent de l'Església visible.

Felicitat: [Glückseligkeit- "beatitud afortunada"] Gaudi corporal i espiritual. Conjunt de totes les finalitats de l'home que fa possibles la natura; satisfacció extensiva (varietat), intensiva (grau) i propensió (durada) de totes les inclinacions; ideal de la imaginació que exigeix una satisfacció total, un màxim de benestar per a tota la vida. O, en paraules del propi Kant, "l'estat en el món d'un ésser raonable per al qual, en tota la seva existència, tot actua segons el seu desig i la seva voluntat".

La felicitat no pot ser ni motiu, ni criteri, ni principi de l'acció moral perquè és subjectiva, empírica i contingent. La felicitat constitueix necessàriament el desig de tot ésser raonable però es tracta, finalment, d'un ideal flotant de la imaginació.

La voluntat moral s'ha de determinar independentment de la felicitat i la filosofia moral pura ha de rebutjar el principi heterònom de la felicitat, si no vol reduir la moral a un eudaimonisme. El principi pràctic de la felicitat és fals (perquè l'eudaimonisme és un cercle viciós entre felicitat i virtut) i pressuposa com a fonament de la moral un mòbil que l'arruïna (l'amor propi). Però la felicitat és el fi real, natural i legítim de l'home, ésser raonable finit (sensible). La virtut no fa feliç, sinó digne de felicitat.

Fenomen: [Phaenomenon] "Allò que apareix en tant que és pensat com a objecte segons la unitat de les categories". (Crítica de la Raó pura A 248 – B 306)

Fet de la raó pura pràctica: [Faktum] Consciència immediata i a priori de la llei moral que no prové de cap raonament, ni de cap experiència i que s'imposa en nosaltres. La llei moral no és un fet empíric, sinó el fet únic de la raó pura, pràctica per ella mateixa, originàriament legisladora. Aquest fet a priori, apodíctic, que es dona amb certesa en tot ser raonable, prova la realitat objectiva, pràctica, de la llibertat.

Formalisme: Fonament a priori de la moral (metafísica dels costums) segons la qual el criteri de la moral no es troba en la matèria de l'acció sinó en la forma legisladora universal de la llei moral. El principi d'una moral universal i objectiva només pot ser formal i independent de tot objecte de la facultat de desitjar. La moral comporta una part formal però també una doctrina de la virtut que prescriu fins o deures, una antropologia pràctica, encarregada d'aplicar els

preceptes morals a la naturalesa humana i una didàctica ètica, encarregada d'inculcar els principis purs de la moral.

Hi ha també un ús pejoratiu del mot "formalisme" en Kant, que no s'aplica, però, a la moral sinó a la religiositat que obeeix formalment les regles, però sense una recta intenció interior.

Heteronomia: Situació en què l'acte de voler es determina segons un objecte de la facultat de desitjar per comptes d'orientar-se segons la raó. En l'heteronomia, l'imperatiu és hipotètic i no té cap valor universal. És el contrari de l'autonomia i indica una situació de "minoria d'edat" moral o submissió. L'heteronomia no obliga a res.

Idea: Concepte pur de la raó que fa referència a un objecte incondicionat i total que no es dona en cap experiència possible, al qual no correspon cap intuïció sensible i que tan sols admet un ús regulador i no constitutiu. Kant condemna tot ús transcendent (il·legítim) de les Idees en pro d'un ús immanent (legítim) que es limita a veure-hi purs objectes del pensament necessaris en virtut del caire moral de la raó. Per a la raó pura pràctica, l'idea és una suposició necessària, un postulat i una exigència moral.

Imperatiu: Proposició que enuncia la necessitat d'una acció. haver de ser [Sollen]. L'imperatiu és un manament que s'experimenta pel verb "Caldre" – haver de..– , és la forma de la determinació d'una voluntat finita.

L'imperatiu mana de dues maneres:

1.-Hipotèticament, quan representa la necessitat d'una acció possible, considerada com a mitjà per tal d'assolir un fi.

2.- Categòricament: quan representa la necessitat moral universal i objectiva d'una acció bona per ella mateixa.

Imperatiu categòric: És el que regeix la forma de tota màxima moral universal i necessària. Té diverses formulacions: "actua segons una màxima que puguis voler que al mateix temps esdevingui llei universal", "actua de forma que tractis la humanitat, tant en la teva persona com en la de qualsevol altre, sempre com un fi i mai com un mitjà" i "de manera que la teva voluntat pugui considerar-se ella mateixa com universalment legisladora en un regne dels fins o món intel·ligible moral".

Imperatiu hipotètic: En aquest àmbit, Kant distingeix: 1.- regles d'habilitat tècnica problemàticament pràctics (el fi dels quals és possible) 2.- consells pràctics de prudència (el fi dels quals –la felicitat– és real).

Intenció: [Absicht] Acció proposada per la raó "en vistes a". No s'ha de confondre amb la qualitat moral d'aquesta intenció [Gesinnung]

Llibertat: [Freiheit] Kant distingeix tota una sèrie de graus en la llibertat:

1.- En el nivell més baix, és la passió innata d'independència, com, per ex., la dels nòmades del desert.

2.- Independència empírico-psicològica que cadascú experimenta en si mateix fent l'experiència del lliure albir. Equival al poder de triar, fugir, perseverar, afirmar, negar. Caracterització empírica i bastarda de la llibertat, determinisme causal psicològic.

3.- Idea transcendental d'una causalitat intel·ligible incondicionada, present en l'home. Poder d'instituir una sèrie absolutament nova de fenòmens en el món sensible, independentment de tota causa natural.

4.- Autonomia moral, obediència de la voluntat a la llei de la raó pura pràctica, principi regulador i postulat (suposició pràcticament necessària) que no pot ser objecte de cap experiència i que tan sols pot ser provada a priori pel fet pur de la llei moral (ratio cognoscendi de la llibertat). Aquesta llibertat manifesta l'autocràcia de la raó pura pràctica. És la "ratio essendi" de la llei moral, funda la filosofia moral i el conjunt de la filosofia pura, de la qual n'és la clau de volta. Llibertat i necessitat coexisteixen en dos plans diferents, de manera que una mateixa acció pot ser explicada per la llibertat i la necessitat natural. Kant està convençut que la llibertat mai no pot entrar en conflicte amb la raó.

Llei pràctica : Principi universal, necessari, a priori, objectiu, apodíctic de la raó pura pràctica originàriament legisladora, que es distingeix de la màxima (regla i precepte subjectiu i contingent). La llei moral –en singular– és l'imperatiu categòric com a forma legislativa universal buida que serveix de fonament, criteri i principi a la moral. Les lleis morals –en plural– són els deures morals determinats. La moral exigeix no tan sols obrar segons lleis, sinó també segons "la representació" de les lleis.

Una llei pràctica, en general, pot ser:

1.- Tècnica: regla d'habilitat que ordena un mitjà en vistes a un fi possible. Un consell de prudència que ordena un mitjà en vistes a un fi real, p. ex. la felicitat.

2.- Jurídica: relativa a la forma de l'acord extern entre les llibertats individuals i el vincle de coerció pública.

3.- Ètica: relativa a la forma de la voluntat, a la puresa de la intenció interior.

Mal: Cal distingir entre

1.- Mal físic, patiment, pena [Weh, Übel] que indica la relació amb un objecte desagradable que suscita en nosaltres un sentiment de dolor.

2.- Mal moral [Böse] que està vinculat a la voluntat lliure i a la responsabilitat. Hi ha un mal moral radical, inherent a l'ús fonamental que es fa de la llibertat, tendència innata però lliurement triada, que consisteix a adoptar una màxima fonamental heterònoma.

Dir que l'home és per naturalesa bo o dolent, significa que posseeix una raó primera insondable d'adoptar màximes conformes o no a la llei moral.

La tendència al mal moral comporta tres graus:

.- La feblesa: és a dir, adonar-se de la llei moral i ser incapaç de tenir prou força per aplicar-la.

.- La impuresa: és a dir, barrejar mòbils materials, empírics i subjectius, amb la motivació racional i objectiva de la llei moral.

.- La maldat de cor: que és una forma de malignitat més greu que l'anterior perquè corromp la puresa de la llei moral subordinant-la a màximes heterònomes. El fonament del mal moral no rau ni en la sensibilitat, ni en la corrupció intrínseca i definitiva de l'home (no hi ha voluntat diabòlica, purament dolenta, que renunciï a la llei moral per rebel·lió), sinó en un mal ús de la llibertat que consisteix a no renunciar a les inclinacions que contradiuen la llei moral. És inútil voler anorrear aquest mal radical vinculat a la naturalesa de l'home, però s'ha d'intentar dominar-lo, restaurant la puresa de la intenció.

Màxima: Principi subjectiu d'acció, situat entre la particularitat del precepte i la universalitat objectiva de la llei pràctica pura. Regla pràctica que la raó determina per a tota la durada de vida d'un subjecte, tot que es pugui (fàcticament) canviar. Principi segons el qual s'actua, és a dir, contingent, mentre que la llei pràctica pura és un principi segons el qual "s'ha d'actuar" necessàriament.

Metafísica dels costums: Filosofia moral pura que té per objecte la llibertat (per oposició a la metafísica de la naturalesa, de l'ús especulatiu de la raó pura) que exposa els principis a priori, objectius, universals, necessaris, apodíctics que fonamenten la moral.

1.- En sentit estricte, part formal que funda l'ètica.

2.- En sentit ampli, doctrina dels costums, exposició completa de tots els nostres deures (respecte al dret i a la virtut). Sistema de tots els coneixements a priori de la raó pura pràctica.

Mòbil: [Beweggrund, Triebfeder]

1.- En sentit ampli: element motor, principi determinant de la voluntat.

2.- En sentit estricte: principi subjectiu i patològic de determinació de la voluntat.

En un ésser raonable finit, la voluntat del qual no és necessàriament conforme a la llei moral, el mòbil determina subjectivament l'arbitri però només té validesa singular.

“Mòbil” s’oposa a “motiu”, motor i fonament objectiu del voler, element racional pur a priori de determinació. L’únic motiu moral, universal i necessari, és objectivament la llei moral i subjectivament el respecte envers ella. En el dret el mòbil (estricte o ampli) de l’acció és indiferent. Només importa la conformitat exterior de l’acte a la llei. En l’ètica, però, el mòbil importa absolutament i per tal de ser moral ha de ser un motiu racional pur (la llei moral).

Model: [Urbild] La figura originària de l’ideal de la raó.

Món intel·ligible moral: Regne dels fins.

Moral: Doctrina ètica que ensenya a arribar a ser digne de la felicitat.

1.- En sentit ampli: filosofia pràctica o filosofia dels costums en general, que implica una part formal pura (metafísica dels costums) i una part empírica aplicada (antropologia pràctica).

2.- En sentit restringit: part fundadora, formal i pura de la filosofia pràctica, metafísica dels costums que exposa els principis pràctics purs i el principi suprem de l’autonomia.

3.- En sentit estricte: doctrina de la virtut (sistema de tots els nostres deures) i, més estrictament, doctrina ètica elemental, sistema de deures de la virtut que correspon a una legislació ètica interior, per oposició a la doctrina del dret o legislació jurídica externa.

Kant no diferencia, com ho va fet Hegel, entre moralitat abstracta [Moralität] i eticitat concreta [Sittlichkeit]. Ambdues designen el caràcter d’una acció acomplida per pur respecte a l’acció moral, per deure, sense consideració de cap mòbil subjectiu empíric. El valor moral no es troba en l’èxit de l’acció, sinó en la forma de la màxima, en la qualitat de la intenció interior. És, doncs, la voluntat la que és moral; l’acció no ho és més que en tant que deriva d’una bona voluntat, pura, autònoma. L’existència d’una disposició moral en nosaltres ens és testimoniada per la llei moral, fet a priori de la raó pura pràctica.

Motiu: [Motiv] Mòbil, principi motor de l’acció, element determinant de la voluntat que és racional, pur, (a priori), universal, apodíctic, incondicionalment necessari per a la voluntat de tot ésser raonable. L’únic motiu de l’acció moral és objectivament la llei moral i subjectivament el respecte que sent espontàniament el subjecte per aquesta llei.

Perfecció: Acord múltiple sota una norma que integra i unifica el divers. Totalitat completa d’un compost. Kant distingeix diverses menes de perfecció:

1.- Perfecció tècnica d’un objecte, que remet al seu concepte o finalitat interna objectiva.

2.- Perfecció quantitativa o material: el concepte de l’extensió material d’un objecte.

3.- Perfecció qualitativa o formal: l'acord d'un objecte amb el concepte del que ha de ser.

4.- Perfecció teòrica: realització completa d'un objecte en el seu tipus (perfecció transcendental) o en general (perfecció metafísico-ontològica).

5.- Perfecció pràctica: és l'aptitud d'un ésser per convenir a tota mena de fins, desenvolupament màxim de les seves facultats o talents naturals (força física, habilitat tècnica, capacitat intel·lectual, virtut moral).

La perfecció no és el fonament de l'ètica, perquè no hi ha perfecció moral més que un cop donada la llei moral. La més gran perfecció moral de l'home és no pas l'inaccessible santedat d'una voluntat divina, sinó la virtut.

Postulat: Suposició moralment necessària, proposició pràctica immediatament certa que no es pot provar per mitjà de la raó teòrica perquè està mancada d'intuïció sensible. Creença moral, fe pràctica pura de la raó en l'existència d'un objecte necessari per a la moralització de la vida humana i que dona a les Idees transcendents (simples hipòtesis) de la raó una realitat objectiva pràctica.

Els tres postulats de la raó pura pràctica són la llibertat, la immortalitat de l'ànima i l'existència de Déu.. es fonamenten en la llei moral i en l'exigència que deriva de la realització del Bé més alt.

Pragmàtica: Una regla pragmàtica és la que participa de la felicitat personal. La regla pragmàtica, consell de prudència subjectiu i contingent, es distingeix, en primer lloc, del deure com a obligació a priori que deriva de l'imperatiu categòric i, en segon lloc, de l'imperatiu hipotètic, d'habilitat tècnica, el fi del qual només és possible.

L'imperatiu pragmàtic determina no tan sols, com l'imperatiu tècnic, el mitjà, sinó el fi en ell mateix. La disposició pragmàtica consisteix a usar els altres com a mitjà de satisfer la pròpia felicitat.

Pràctic: Tot el que, en general, és possible per llibertat. Tota consideració d'una cosa a través de l'angle de la seva possible realització mitjançant un acte lliure. El coneixement pràctic representa "el que ha de ser", el coneixement teòric "el que és".

1.- La pràctica en sentit ampli s'ocupa dels principis (àdhuc dels empírics) que determinen la voluntat i engloba els imperatius hipotètics.

2.- La pràctica en sentit estricte (o pur) és autonomia de la voluntat sota la llei moral de la raó. Engloba, a més de l'imperatiu categòric, les lleis pràctiques pures, deures, manaments universals, necessaris, objectius, a priori, incondicionals i apodíctics.

L'ús pràctic de la raó revela el seu caràcter originàriament legislador.

Principi: [Grundsatz, Prinzip] L'escolí del paràgraf 7 de la Crítica de la Raó Pràctica suggereix que ambdós mots són sinònims.

1.- Un principi especulatiu de la raó es relaciona, a títol de concepte regulador, directament amb les regles de l'enteniment, de les quals n'indica l'ús legítim, i indirectament de l'experiència.

2.- Un principi pràctic de la raó (que condiona l'acció) pot ser: en sentit ampli una proposició que expressa una determinació general de la voluntat (regla empírica, relativa, màxima subjectiva...) que suposa una matèria (objecte) de la facultat de desitjar (heteronomia), o bé, en sentit estricte, un principi pur, objectiu, universal, necessari, apodíctic, llei a priori, que determina la voluntat moral i és vàlida per a tot ésser raonable.

Regne dels Fins: [Reich der Zwecke] Món intel·ligible moral, conjunt sistemàtic dels éssers raonables, sota lleis morals de llibertat i sota el govern de Déu (fet que n'elimina qualsevol deriva humana). Ciutat de Déu a la qual progressivament s'ha d'anar acostant el món sensible.

Els humans tenen una dignitat ètica en la mesura que participen (activament o no) d'aquest Regne dels Fins interactuant com a substàncies raonables i no com una simple societat dels vivents. Aquest concepte apareix a la Fonamentació de la metafísica dels costums, però no a la Crítica de la raó pràctica.

Regne de la Gràcia: [Reich der Gnaden]. El regne de la llibertat i de la virtut. La República ètica o Església universal, invisible i eterna que s'oposa a les lleis de la natura. Sinònim estricte de "Regne dels Fins".

Religió: Doctrina que interpreta els deures morals com a manaments divins. L'autèntica religió (fe pràctica, pura) és la de caire moral, interior (racional, objectiva, universal i necessària) que considera com a manaments divins (sagrats) els de la moralitat, que, de fet, són prescrits per la raó.

La religió positiva, històrica, fundada en una fe contingent d'església –conjunt de dogmes que prescriuen una conducta, cultes, ritus...– és una il·lusió supersticiosa perquè a Déu no se'l pot plaure per altres actes que els de caire moral. Una religió històrica només serveix de propedèutica, o de vehicle provisional, a la veritable religió moral interior.

La moral no es fonamenta en cap teologia positiva, però condueix a la religió fent necessària una creença moral en l'existència de Déu i en la immortalitat de l'ànima.

Respecte: [Achtung] Consciència de submissió a la llei moral. Sentiment moral, no patològic, produït per la raó pura pràctica sobre la sensibilitat del subjecte però que no és fonament de moralitat (contra el que havien cregut erròniament Hutcheson, Shaftesbury o Rousseau). Del respecte a la llei moral se'n deriva el respecte degut a tota persona com a fi en si mateixa, dotada d'un valor absolut i d'una dignitat intrínseca. De la mateixa manera que el concepte estètic del

“sublim”, també el respecte humilia l’element sensible i eleva l’element intel·ligible del nostre ésser.

Santedat: Caràcter sagrat d’una voluntat absolutament bona, les màximes de la qual són immediatament sempre i necessàriament adequades a la llei moral.. Propietat de la llei moral en tant que és sublim, inviolable i pot ser considerada d’origen diví. La voluntat santa divina és incapaç de màximes contràries a la llei moral i només té drets. No tindria sentit cap imperatiu adreçat a una voluntat santa perquè no ha superat cap tendència sensible. L’home només es pot acostar a la santedat divina a través de la virtut, el progrés constant i l’esforç inacabable.

Sentiment moral: Respecte.

Teleologia moral: Esdevenir històric del món humà, regit per una legislació racional de la llibertat i que correspon alhora a una astúcia de la saviesa providencial (Natura) i a una exigència moral de la raó humana. La teleologia no s’ha de confondre amb la teologia. Significa que el gènere humà progressa envers un lent progrés vers la perfecció moral, meta final de la creació. La teleologia moral dóna un fi directiu a la història humana.

Temps: Kant fa una doble reflexió sobre aquest tema. A la Crítica de la Raó Pura desplaça el problema des del “temps viscut” (passat, present i futur) tal com l’havia analitzat Sant Agustí al temps “conegut” (permanència, successió i simultaneïtat) i a la Crítica de la Raó Pràctica desvela un temps moral, propi de l’ésser raonable finit: el progrés envers l’autonomia és el temps de la virtut.

Teodicea: Doctrina de la saviesa de Déu, defensa de la saviesa suprema de l’autor del món contra les acusacions que aixeca en contra seva la raó, nodrida per l’espectacle del mal físic i moral en el món. La teodicea, hereva de Leibniz, té per funció explicar l’origen del mal en el món, tot disculpant Déu, la saviesa del qual –com la justícia i la bondat– són infinites i infal·libles. Permet esperar que, en aquest món o en el món futur, algun dia regni una exacta proporció de felicitat i virtut, sota el govern savi i just de Déu. Però cap assaig de teodicea no dóna el que promet perquè la raó és incapaç de capir la relació del món amb una saviesa providencial suprema, essent –com són– els designis de Déu impenetrables per a l’home.

Transcendental: Un principi transcendental representa “a priori” la condició universal del coneixement. El concepte transcendental de la llibertat (l’espontaneïtat absoluta de l’acció) prové la raó que exigeix l’integralitat de la sèrie de les premisses i, per tant d’una primera condició –i no d’una experiència interior. Mai no s’ha de confondre “transcendental” amb transcendent (el que supera l’experiència sensible).

Violència: Transgressió d’una llei moral civil o internacional proposada per la raó. La violència no és ni l’antinatural (Aristòtil), ni l’insensibilitat (Rousseau).

Virtut: Força o coratge de l’ànima en l’acompliment ferm i decidit dels seus deures, rectitud de la intenció interior, puresa de la màxima subjectiva de

l'acció, esforç constant per tal de sotmetre la voluntat pròpia a la llei moral, que implica una coerció de la raó pura pràctica (autocràtica) sobre la sensibilitat. La virtut mai no pot ser un hàbil mecànic automàtic, sinó un progrés indefinit de l'home envers l'ideal de perfecció moral (santedat divina), intenció moral en lluita constant amb les tendències que contradiuen la llei moral. És el bé suprem, condició de tots els altres, però no és el bé complet, perfecte, Bé Suprem (unió de virtut i felicitat). Per tal de ser virtuós no n'hi ha prou amb canviar de costums (manera exterior de viure) a través d'una reforma parcial, reversible i gradual. Cal revolucionar la manera interior de pensar (intenció, màxima fonamental) de manera radical, brusca, definitiva i total. L'oposat a la virtut és la feblesa i el contrari és el vici.

Voluntat: [Wille, Wollen] Facultat d'actuar segons conceptes i per la representació dels fins. Capacitat per tal d'obeir una regla, un principi, una llei. La voluntat no està immediatament determinada per l'objecte, com l'arbitri, però fa d'una regla de la raó el mòbil de l'acció. Si la voluntat es determina per pur respecte envers la forma universal de la llei moral, sense mòbil subjectiu sensible, llavors és lliure, autònoma i moral. Si està determinada per elements sensibles, llavors és impura i heterònoma. Kant distingeix entre la voluntat pura, a la qual es pot elevar l'home, i la voluntat santa divina que no coneix ni deure ni obligació, ni imperatiu i que per a l'home constitueix un ideal inaccessible.